



NIET VOOR PUBLICATIE.
NADruk VERBODEN.

Nota No.28.

HET DEVIEZEN-RENDEMENT IN HET
CENTRAAL ECONOMISCH PLAN 1947.

par.1.

De uitzonderlijke schaarschte aan grondstoffen en arbeid, die na afloop van den oorlog algemeen was te bespeuren, daarbij komende de kenmerkende wijze van verdeeling door toewijzing van contingenten of rantsoenen heeft een speciaal probleem geschapen en wel dit, geschiedt deze toewijzing wel op die wijze, dat de grootst mogelijke welvaart verkregen wordt? De toewijzing geschiedde gedurende en ook na den oorlog voornamelijk op basis van productie- of bedrijfsomvang van een vooroorlogsch basisjaar en op grond van voormalige prestaties kan de producent van nu rechten ontleenen tot deelneming aan het productie-proces in den toekomst.

Het algemeen inzicht, dat na den oorlog sterk leeft, is, dat Nederland bij den heropbouw van zijn economie in sterke mate afhankelijk is van importen uit het buitenland. Waar nu deze import bij voorkeur betaald moet worden met den opbrengst van onzen export, dus met deviezen, bestaat de opvatting, dat onze export bevorderd moet worden. Onze welvaart wordt in sterke mate afhankelijk gedacht van de deviezen-opbrengst van onzen export. Om nu te beoordeelen of het systeem van toewijzing of contingentteering van schaarsche grondstoffen welvaart-bevorderend werkt, heeft het planbureau i.o. daaraan den toets aangelegd door de volgende vraag te stellen:

In hoeverre brengen de producten, die met de schaarsche grondstoffen worden geproduceerd, zooveel mogelijk deviezen op in het buitenland of helpen zij ons zooveel mogelijk deviezen te besparen, doordat wij deze producten niet uit het buitenland behoeven te betrekken.

Het antwoord op de vraag wordt in cijfers concreet uitgedrukt en men heeft deze uitkomst gedoopt met den naam van het deviezen-rendement van die grondstof. Dit deviezenrendement wil men nu gebruiken als een praktische handleiding voor de toewijzing van de schaarsche grondstoffen. Hiermede geeft men dus eenerzijds te kennen, dat men het bestaande systeem van contingentteering op grond van een vroeger basisjaar niet bevordelijk acht voor de verkrijging van de optimale welvaart met de gegeven schaarsche middelen, terwijl men anderzijds met behoud van het principe van contingentteering een nieuwe sleutel van verdeeling meent te hebben gevonden waarop niet van toepassing is de qualificatie van willekeur. Immers het algemeen belang brengt mede, dat de export een zoo groot mogelijke deviezen opbrengst geeft of dat de import met zoo gering mogelijke deviezenkosten gepaard gaat en waar het algemeen belang gediend is, is de gedachtegang uitgesloten.

De vraag is, in hoeverre is het planbureau er in geslaagd om met dit nieuwe systeem van contingentteering de welvaart meer te bevorderen dan met het bestaande of een ander systeem? Ter beantwoording van deze vraag, zal in de volgende paragraaf 2 het planbureau i.o. letterlijk geciteerd worden, terzake van de draagwijdte, die het toekent aan het begrip deviezenrendement van de grondstof energie. De daarop volgende paragraaf 3 zal gewijd zijn aan de exacte formulering van het begrip.

In paragraaf 4 zal deze exacte definitie onder de loupe worden genomen, terwijl vervolgens, gewapend met dit kritische inzicht in paragrafen 5 en 6 de nu te citeeren praktische conclusies van het planbureau i.o., aan een onderzoek worden onderworpen.

Par. 2. In hoofdstuk IX. Productie, in- en uitvoer, worden eenige beschouwingen gewijd aan deze combinatie van verschijnselen en wordt het begrip deviezenrendement omschreven. Zeer scherp is de formuleering in het globaalplan 1947 niet. Geciteerd worde het zinnetje op pag. 41: "men dient dan de ongeschoolde arbeid en de energie aldus te dirigeren, dat per eenheid energie telkens een zoo hoog mogelijke opbrengst aan goederen, in buitenlandsche prijzen uitgedrukt wordt verkregen. Het bedoelde cijfer zal in hetgeen hier volgt worden aangeduid als "deviezenrendement" per eenheid energie of per ton kolen. Het woord duidt er niet zoo zeer op, dat het gaat om het verkrijgen van deviezen als zoodanig doch wel om een in deviezen berekende opbrengst". Bedoeld is kennelijk per eenheid kolen. Op pag. 45 van het plan worden dan eenige praktische aanwijzingen gegeven door het planbureau. De pagina wordt hier volledig geciteerd, evenwel met de toegevoegde cijfers I, II en III.

- "I. In par. 2 van dit hoofdstuk werd er op gewezen, dat de energie-schaarschte haar grootste scherpste reeds heeft verloren. Dit resultaat is in hoofdzaak te danken aan de gestadige stijging der steenkolenproductie in de Limburgsche mijnen. Het vindt zijn weerslag in de verwachting, dat de steenkolenproductie in 1947 een kwantum van 10.5 mln ton zal bereiken (tegenover een schatting van 8.5 mln ton voor 1946), als gevolg waarvan, bij een toewijzing voor huisbrand van gemiddeld 15 eenheden in 1947, een energietoewijzing aan de industrie mogelijk zal zijn ter grootte van een steenkolen-aquivalent van 6.5 mln ton, waarmede het peil van 1939 weer bijna zou zijn bereikt.
- II. Nochtans lijkt het raadzaam de energie-schaarschte nog niet als overwonnen te beschouwen en wel op grond van de volgende overwegingen:
- a. de bevrediging van de behoefte aan huisbrand heeft, bij een toewijzing van 12 eenheden, zooals voor dezen winter is vastgesteld, nog geenszins, en zelfs bij een toewijzing van 16 eenheden, zooals voor den winter 1947 - 1948 gedacht is, nog niet ten volle het gewenschte peil bereikt;
 - b. de behoefte van sterk energie-intensieve productietakken, zooals de electro-chemische nijverheid (b.v. de carbidefabriecage) en de metallurgische industrie zal voorloopig zeer zeker nog niet geheel bevredigd kunnen worden;
 - c. de energie-schaarschte doet zich nog in het geheele West-Europeesche gebied en vooral ook in Scandinavië en Zwitserland gevoelen, hetgeen kolen en cokes tot uiterst begeerde internationale ruilobjecten maakt;
 - d. naarmate de grondstoffenvoorziening ruimer wordt, zal de behoefte aan energie, noodig om deze grondstoffen te verwerken, stijgen.

III. Op grond van deze overwegingen zal het aanbeveling verdienen:

- a. het beleid bij de toewijzing van energie en deviezen voor grondstoffen in de naaste toekomst nog te baseeren op een consequente toepassing van het criterium van het deviezenrendement van het energieverbruik; de hoogte van het rendement in de grensaanwending zal zich daarbij automatisch aanpassen aan de ontwikkeling van de energiepositie 1);

1) De concrete uitwerking van den in deze paragraaf ontwikkelde gedachtengang is vervat in een nota over "De Energieverdeeling" van het Centraal planbureau i.o., die op aanvraag voor belangstellenden bij dit bureau (adres: Raamweg 18, 's-Gravenhage) beschikbaar is.

- 2e. aan de productie-, in- en uitvoerplannen 1947 toren dit criterium eveneens nog ten grondslag dwingt de voor de opstelling dezer plannen verke instanties hun aandacht te concentreeren op matigste besteding der beschikbare energie;
- 3e. de omschakeling van steenkolen op stookolie v blijven stimuleeren."

Onder I wordt als voornaamste opmerking gemaakt; schaarschte de grootste scherpte heeft verloren. Onder II worden bepaalde gebieden aangewezen, waate speciaal aanwezig wordt geacht.

Onder III worden eenige praktische aanwijzingen g De punten II en III leenen zich voor een nadere b nadat eerst het begrip deviezenrendement zal zijn

par. 3.

In overeenstemming met het uitgestippelde pr thans de exacte formuleering van het begrip worde Op pag. 42 van het Centraal Plan 1947 wordt in eer de aandacht gevestigd op een speciale nota over d verdeeling.

Bladzijde 7 van deze speciale nota geeft de korte Deviezenrendement is $O - I$.

E

waarin; O is de opbrengst van het product. I is de waarde van den gebruikten grond - en hulp zoover deze internationaal uitwisselbaar zijn. $O - I$ is dus de in het binnenland toegevoegde waarde, afschrijvingen en intrest. E is de benodigde tonnen steenkool van 7800 cal. kg per eenheid product. De korte formuleering kan dus luiden: naarmate de aan de grondstoffen toegevoegde waarde loon, afschrijvingen en intrest grooter is en het bruik geringer, wordt het deviezenrendement groot. Vermelding verdient hier tenslotte nog, dat op pag. 42 een afzonderlijke nota apart aangegeven is, hoe men c gegevens van 1938, die gecorrigeerd worden met be cijfers tot een praktische berekening van het dev kan komen.

Ten overvloede zij er nog op gewezen, dat als de berekening groot is, men dus een hoog deviezenrendement de productie van het bepaalde artikel gestimuleert terwijl een zekere mate van productie-remming toe te worden wanneer het deviezenrendement laag is: gang van het planbureau i.o..

par. 4.

Ter illustratie van de dynamiek, die in de boveng besloten ligt, indien men de berekeningen wil geb de praktische contingenteerings-politiek, worden gende drie opmerkingen gemaakt.

le. Het eerste punt dat vermelding verdient is.

In paragraaf 4 zal deze exacte definitie onder de loupe worden genomen, terwijl vervolgens, gewapend met dit kritische inzicht in paragrafen 5 en 6 de nu te citeeren praktische conclusies van het planbureau i.o., aan een onderzoek worden onderworpen.

par. 2. In hoofdstuk IX, productie, in- en uitvoer, worden eenige beschouwingen gewijd aan deze combinatie van verschijnselen en wordt het begrip deviezenrendement omschreven. Zeer scherp is de formulering in het globaalplan 1947 niet. Geciteerd worde het zinnetje op pag. 41: "men dient dan de ongeschoolde arbeid en de energie aldus te dirigeren, dat per eenheid energie telkens een zoo hoog mogelijke opbrengst aan goederen, in buitenlandsche prijzen uitgedrukt wordt verkregen. Het bedoelde cijfer zal in hetgeen hier volgt worden aangeduid als "deviezenrendement" per eenheid energie of per ton kolen. Het woord duidt er niet zoo zeer op, dat het gaat om het verkrijgen van deviezen als zoodanig doch wel om een in deviezen berekende opbrengst". Bedoeld is kennelijk per eenheid kolen. Op pag. 45 van het plan worden dan eenige praktische aanwijzingen gegeven door het planbureau. De pagina wordt hier volledig geciteerd, evenwel met de toegevoegde cijfers I, II en III.

- "I. In par.2 van dit hoofdstuk werd er op gewezen, dat de energie-schaarschte haar grootste scherpste reeds heeft verloren. Dit resultaat is in hoofdzaak te danken aan de gestadige stijging der steenkolenproductie in de Limburgsche mijnen. Het vindt zijn weerslag in de verwachting, dat de steenkolenproductie in 1947 een kwantum van 10.5 mln ton zal bereiken (tegenover een schatting van 8.5 mln ton voor 1946), als gevolg waarvan, bij een toewijzing voor huisbrand van gemiddeld 15 eenheden in 1947, een energietoewijzing aan de industrie mogelijk zal zijn ter grootte van een steenkolen-aquivalent van 6.5 mln ton, waarmee het peil van 1939 weer bijna zou zijn bereikt.
- II. Nochtans lijkt het raadzaam de energie-schaarschte nog niet als overwonnen te beschouwen en wel op grond van de volgende overwegingen:
 - a. de bevrediging van de behoefte aan huisbrand heeft, bij een toewijzing van 12 eenheden, zooals voor dezen winter is vastgesteld, nog geenszins, en zelfs bij een toewijzing van 16 eenheden, zooals voor den winter 1947 - 1948 gedacht is, nog niet ten volle het gewenschte peil bereikt;
 - b. de behoefte van sterk energie-intensieve productietakken, zooals de electro-chemische nijverheid (b.v. de carbidefabricage) en de metallurgische industrie zal voorloopig zeer zeker nog niet geheel bevredigd kunnen worden;
 - c. de energie-schaarschte doet zich nog in het geheele West-Europeesche gebied en vooral ook in Scandinavië en Zwitserland gevoelen, hetgeen kolen en cokes tot uiterst begeerde internationale ruilobjecten maakt;
 - d. naarmate de grondstoffenvoorziening ruimer wordt, zal de behoefte aan energie, noodig om deze grondstoffen te verwerken, stijgen.

III. Op grond van deze overwegingen zal het aanbeveling verdienen:

- 1e. het beleid bij de toewijzing van energie en deviezen voor grondstoffen in de naaste toekomst nog te baseeren op een consequente toepassing van het criterium van het deviezenrendement van het energieverbruik; de hoogte van het rendement in de grensaanwending zal zich daarbij automatisch aanpassen aan de ontwikkeling van de energiepositie 1);

1) De concrete uitwerking van den in deze paragraaf ontwikkelde gedachtengang is vervat in een nota over "De Energieverdeeling" van het Centraal planbureau i.o., die op aanvraag voor belangstellenden bij dit bureau (adres: Raamweg 18, 's-Gravenhage) beschikbaar is.

- 2e. aan de productie-, in- en uitvoerplannen 1947 voor de sectoren dit criterium eveneens nog ten grondslag te leggen; dit dwingt de voor de opstelling dezer plannen verantwoordelijke instanties hun aandacht te concentreren op de doelmatigste besteding der beschikbare energie;
- 3e. de omschakeling van steenkolen op stookolie voorlopig te blijven stimuleren. "

Onder I wordt als voornaamste opmerking gemaakt, dat de energieschaarschte de grootste scherpste heeft verloren.

Onder II worden bepaalde gebieden aangewezen, waar de schaarschte speciaal aanwezig wordt geacht.

Onder III worden eenige praktische aanwijzingen gegeven.

De punten II en III leenen zich voor een nadere bespreking, nadat eerst het begrip deviezenrendement zal zijn geanalyseerd.

par. 3.

In overeenstemming met het uitgestippelde programma zal thans de exacte formuleering van het begrip worden gegeven. Op pag. 42 van het Centraal Plan 1947 wordt in een aparte noot de aandacht gevestigd op een speciale nota over de Energieverdeling.

Bladzijde 7 van deze speciale nota geeft de korte formuleering. Deviezenrendement is $O - I$.

E

waarin: O is de opbrengst van het product.

I is de waarde van den gebruikten grond - en hulpstoffen, voorzoover deze internationaal uitwisselbaar zijn.

$O - I$ is dus de in het binnenland toegevoegde waarde aan arbeidsloon, afschrijvingen en intrest. E is de benodigde energie in tonnen steenkool van 7800 cal. kg per eenheid product.

De korte formuleering kan dus luiden:

naarmate de aan de grondstoffen toegevoegde waarde aan arbeidsloon, afschrijvingen en intrest grooter is en het energieverbruik geringer, wordt het deviezenrendement grooter.

Vermelding verdient hier tenslotte nog, dat op pag. 8 van deze afzonderlijke nota apart aangegeven is, hoe men op grond van de gegevens van 1938, die gecorrigeerd worden met behulp van indexcijfers tot een praktische berekening van het deviezenrendement kan komen.

Ten overvloede zij er nog op gewezen, dat als de uitkomst van de berekening groot is, men dus een hoog deviezenrendement heeft de productie van het bepaalde artikel gestimuleerd moet worden, terwijl een zekere mate van productie-remming toegepast dient te worden wanneer het deviezenrendement laag is: in de gedachten-gang van het planbureau i.o..

par. 4.

Ter illustratie van de dynamiek, die in de bovengenoemde formule besloten ligt, indien men de berekeningen wil gebruiken voor de praktische contingentieerings-politiek, worden hier de volgende drie opmerkingen gemaakt.

- 1e. Het eerste punt, dat vermelding verdient is, dat wanneer men in eenzelfde industrietak gemechaniseerde bedrijven en niet-gemechaniseerde bedrijven heeft, de niet gemechaniseerde bedrijven een grooter deviezenrendement zullen hebben, dan de gemechaniseerde bedrijven. Indien de formule van het deviezenrendement werd toegepast per bedrijf zullen de gemechaniseerde bedrijven een geringere aanspraak kunnen maken op kolentoewijzingen dan de niet-gemechaniseerde bedrijven.

Aan de hand van een ondersteld voorbeeld, waarvan de gebruikte getallen uit de lucht zijn gegrepen, wordt hier de deviezenintensiteit berekend voor een machinale meubelfabriek en een meubelwerkplaats.

kostprijsberekening voor een bepaald ameublement	machinale meubelfabriek	meubelwerkplaats
Hout spijkers, lijm, trijp etc. Brandstof	500) 50) I	500) 10) I
Loonen	100)	300)
Afschrijving machines	150)	10)
Afschrijving gereedschap	20) (0 - I)	30) (0 - I)
Winst-opslag	180)	150)
Opbrengst (0)	1000) 0	1000) 0

Deviezenrendement machinale meubelfabriek;

$$\text{is } \frac{0 - I}{E} = \frac{1000 - 550}{50} = 9$$

Deviezenrendement meubelwerkplaats;

$$\text{is } \frac{0 - I}{E} = \frac{1000 - 510}{10} = 49$$

Het deviezenrendement van de meubelwerkplaats is 49 en aanmerkelijk hooger dan het deviezenrendement van de machinale meubelfabriek 9.

De voornaamste reden is de selecteerende functie van E, die in het eene geval 10 en in het andere 50 is.

Indien per bedrijf de formule werd toegepast zou dus de machinale fabriek geen kolen krijgen en de werkplaats wel. Dit geldt zelfs indien de kostprijs en overeenkomstige verkoopprijs van de meubelfabriek voor hetzelfde ameublement 800 was, bij hetzelfde grondstoffenverbruik $\frac{800 - 550}{50} = \frac{250}{50} = 5$

Naarmate de efficiency grooter is, wordt het deviezenrendement lager, is de conclusie. Naarmate de verkoopprijs zich meer aanpast bij den lageren kostprijs wordt het deviezenrendement nog lager.

Hoewel in het algemeen mechanisatie voordeliger is dan het produceeren met behulp van menschelijke arbeidskracht, zoodat bij vrije prijsvorming het gemechaniseerde bedrijf een aanmerkelijk hooger prijs voor de energie bereid zou zijn te geven, zou de toepassing van het begrip deviezenrendement dit gemechaniseerde bedrijf in een aanmerkelijk ongunstiger positie brengen. Het lage deviezenrendement gaat gepaard met in principe geringe energietoewijzing. Dit bezwaar wordt door het planbureau i.o. van de hand gewezen, doordat het criterium van het deviezenrendement wil toepassen per bedrijfstak en niet per afzonderlijk bedrijf. Het gemechaniseerd zijn van eenige bedrijven in een bedrijfstak brengt wel het gemiddelde deviezenrendement van de bedrijfstak omlaag, maar indien dit gemiddelde eenmaal vast staat is het gevolg dat ieder bedrijf op dezelfde wijze behandeld zal worden.

Niet per bedrijf maar per bedrijfstak wordt het begrip deviezenrendement gehanteerd voor de practische economische politiek.

- 2e. De conclusie luidt dus thans, dat in de algemeene bedrijfstakken, die een groot energieverbruik hebben en relatief veel grondstof verbruiken met relatief weinig arbeid, een laag deviezenrendement hebben. Deze energie-intensieve bedrijfstakken komen voor relatief geringe energietoewijzingen in aanmerking.

In dit verband ontstaat nu als voornaamste vraag: hoe is het planbureau tot de ontdekking gekomen, dat de energie schaarsch is? Inderdaad de kranten staan er vol van, maar kenmerkend van alle economische goederen is dat ze schaarsch zijn. De tegenwoordige tijd verschilt niet van den voor-oorlogschcn tijd, doordat thans schaarschte en toen overvloed zou heerschen, maar doordat de verdeeling der schaarsche goederen anders geschiedt dan toen. Distributie met zijn typeerende toewijzingen van contingenten op grond van voor-oorlogsche zaken-omvang en prijsbeheersching, met zijn typeerende prijsfixatie op vroeger gemaakte kosten, zijn kenmerkend voor het economisch leven van vandaag. Schaarsch waren evenwel practisch alle goederen voor den oorlog, zooals ze het thans ook zijn. Het criterium voor de schaarschte is, dat men bereid is een prijs te betalen voor het goed. Contingenteering en prijsbeheersching houden de prijzen thans laag. Wat voor speciaal begrip schaarschte nu staat het planbureau voor oogën bij het ontwikkelen van het begrip deviezenrendement van energie?

Energie is schaarsch in den zin van het planbureau, omdat de bestaande productiecapaciteit niet voldoende brandstof heeft voor volledige bezetting. Men heeft dus een practisch hanteerbaar begrip schaarschte geïntroduceerd. Dit begrip is evenwel ook bruikbaar voor den arbeid. Er is meer arbeid nodig, dan aangeboden wordt. Zelfs bij de bestaande productiecapaciteit is er een te kort aan arbeid.

De leiders van metallurgische en electro-chemische nijverheid wordendaarom aanbevolen het begrip deviezenrendement van den arbeid te ontwikkelen.

O - I, waarin O de opbrengst is van het product, I de waarde
K

der gebruikte grondstoffen en hulpstoffen, voorzover ze internationaal uitwisselbaar zijn. K de kosten van den arbeid. Het resultaat zal verrassend zijn. Het deviezenrendement van den arbeid der kapitaalintensieve bedrijven wordt zeer groot, want doordat alles met machines gebeurt speelt de arbeid bijna geen rol. De carrosseriefabriek daarentegen maakt een droevig figuur. Er komt teveel arbeid in den noemer.

De zware industrie zal hoog opgeven van den exportopbrengst, per arbeider. Men zal er op wijzen, dat wij in Nederland maar een voornaam exportproduct hebben: arbeidskracht. Hoe grooter de deviezenopbrengst per eenheid arbeid is, des te meer dient de productie gestimuleerd te worden, zou het standpunt van deze sterk gemechaniseerde bedrijven zijn.

Inderdaad kan niet ontkend worden, dat vele bedrijven die thans voldoende energie krijgen, dan onvoldoende brandstof zouden ontvangen. Maar dit brengt mede stilzetting van die bedrijven, tegen betrekkelijk lage constante kosten en vergrooting van het arbeidsaanbod.

Het is evenwel een weinig voorbarig om een standpunt in te nemen inzake de vraag of nu de arbeid bij uitstek schaarsch is of dat de energie deze qualificatie toekomt.

Zowel arbeid als energie hebben recht op de aanduiding economisch goed. Voor den arbeid wordt een loon betaald en voor de energie betaalt men een prijs. Het is evenwel niet duidelijk waarom het planbureau i.o. het deviezenrendement van de energie wil laten gelden en het deviezenrendement van den arbeid niet - waarbij een volkomen tegengesteld resultaat verwacht kan worden, vooral wanneer men de opmerking van het planbureau in aanmerking neemt, dat de energie-schaarschte haar grootste scherpte reeds heeft verloren (zie Par.2 onder I).

36. Het is van principieel belang, de vraag te beantwoorden of het deviezenrendement in het algemeen een geschikt hulpmiddel is voor het volgen van een distributie-politiek.
Aan welke eischen moet een dergelijke distributie-politiek voldoen onder de huidige omstandigheden?

In de eerste plaats moet de consument beschermd worden tegen het sociale euvel van te hoge prijzen en te weinig brandstof. Dit verdient geen nadere motiveering, want het is de reden waarom men in het algemeen tot distribueering is overgegaan.

In de tweede plaats dient onze export bevorderd te worden, in verband met onze groote import-behoefte en de noodzakelijkheid om die import te betalen. Deze export-mindedeness heeft vermoedelijk mede tot de geboorte van het begrip deviezenrendement medegewerkt. Ons bepalende tot deze twee positieve inzichten (wat wij willen), dient men twee negatieve gezichtspunten (wat niet gewild wordt) niet uit het oog te verliezen. Het eerste is, dat wij onze nationale levensstandaard niet mogen handhaven ten koste van ons nationaal vermogen. De consumptie mag niet grooter zijn dan de productie. Het gevaar van inteering van het nationaal vermogen is vrij reëel bij ieder distributiesysteem.

Het tweede inzicht is, dat wij niet door exporteeren komen tot een inteering van het nationale vermogen. Immers het is niet zoo, dat tegenover iedere importzaak een export transactie staat en dat deze automatisch in evenwicht zijn. Er is onder de momenteele omstandigheden een importsaldo, dat wij door meerdere export trachten weg te werken. Indien evenwel die meerdere export op een onjuiste wijze gepousseerd wordt, dan kan het mogelijk zijn, dat deze verkeerd gekozen exportgoederen de oorzaak vormen van de inteering van het nationaal vermogen of van het feit dat het nationaal vermogen niet grooter is geworden.

Indien wij nagaan in hoeverre of het begrip deviezenrendement met deze vier vereischten rekening houdt (twee positieve en twee negatieve) dan blijkt;

- 1e. dat de positie van den consument kolenverbruiker evenals vroeger gegarandeerd wordt.
- 2e. dat geen zekerheid bestaat dat er geëxporteerd wordt,
- 3e. dat geen waarborg is geschapen tegen ongewenscht groote binnenlandsche consumptie. Dit punt hangt met het vorige samen.
- 4e. dat de mogelijkheid aanwezig is, dat de export in banen wordt geleid, die positief nadeelig zijn voor onze volkswelvaart.

Het tweede en derde punt zullen behandeld worden onder de vraag: bevordert het deviezenrendement den export.

Het vierde punt onder de vraag: bevordert het deviezenrendement een nationale uitverkoop.

Bevordert het deviezenrendement den export?

De vraag moet ontkennend beantwoord worden. "Het woord deviezenrendement duidt niet zoozeer op het verkrijgen van deviezen als zoodanig....." worde nogmaals aangehaald van pag. 41 van het centraal plan.

Een hoog deviezenrendement beteekent een groote toewijzing van de schaarsche grondstof tegen beheerschte prijzen, maar zegt niets inzake den export. Het kan zeer goed zijn, dat er in totaal niets geëxporteerd wordt!

Maar zal men opmerken, wanneer wij het betreffende goed niet exporteeren, dan zal de groote productie binnenslands den import tegengaan. Inderdaad dat is mogelijk, maar evenzeer is mogelijk dat de groote productie dient om een levensstandaard op een peil te houden, die tot inteering van ons vermogen leidt.

De mogelijkheid dat onze consumptie grooter is dan de productie is niet uitgesloten en dit proces wordt gestimuleerd door de kunstmatig laag gehouden prijzen en doordat de vraag of er al of niet geëxporteerd wordt afhangt van het individuele gevoelen of inzicht van den producent.

De mogelijkheid van inteering van nationaal vermogen, door te groote consumptie gestimuleerd door beheerschte lage prijzen opzien tegen de moeilijkheden van den export, is dus aanwezig.

Men dient zich scherp te realiseeren, dat dit een bezwaar is, dat organisatorisch te ondervangen is.

Het bezwaar is kort geformuleerd, dat het deviezenrendement een halfslachtig begrip is; doordat het eenerzijds vasthoudt aan de contingentteeringsgedachte, anderzijds den export wil bevorderen of import toegestaan, maar hierbij geen gebruik maakt van de contingentteeringsgedachte. Het gevolg hiervan is dat men niet weet, geen zekerheid heeft of er nu wel geëxporteerd wordt. Organisatorisch is dit bezwaar in principe te ondervangen door iedere grondstof-toewijzing te koppelen aan een export-order. Zekerheid dat geëxporteerd wordt, wat aan grondstoftoewijzing wordt verkregen, heeft men dan.

Maar tevens heeft men een nieuw principieel probleem geschapen en wel dit: welk gedeelte van onze productie (in kg, m³ of andere hoeveelheden) moet in het belang voor onze volkswelvaart voor export in aanmerking komen en welke quantitatieve productie moet binnenslands blijven?

Zoodra men besloten heeft tot contingentteering, dient men een oplossing te zoeken voor dit quantitatieve productie- en consumptie probleem! Door het begrip deviezenrendement te introduceeren heeft het planbureau dit probleem ontweken.

Bevordert het begrip deviezenrendement een nationale uitverkoop?

Onder nationale uitverkoop wordt hier verstaan, de verkoop naar het buitenland coûte que coûte om maar deviezen te verkrijgen. Nu blijkt uit de beantwoording van de vorige vraag reeds, dat men niet weet of er wel geëxporteerd zal worden of niet, wanneer men alleen maar het begrip deviezenrendement toepast bij de grondstoftoewijzing. Maar laat ons thans eens veronderstellen, dat de grondstoftoewijzende instanties en de instanties in het algemeen die met export - en import te maken hebben, het probleem der quantitatieve export hebben opgelost en dat men zich bij de keuze van de producten die geëxporteerd zullen worden en van de quantiteiten daarvan, heeft laten leiden door het begrip deviezenrendement van energie.

De vraag is dan, hebben wij dan de meest ideale samenstelling van onzen export?

Om deze vraag te beantwoorden ga ik thans terug naar een soortgelijk voorbeeld alsdat van de machinale meubelfabriek, waarbij een gemechaniseerde industrietak gesteld wordt tegenover een industrie, die overwegend met handkracht werkt. De gemechaniseerde industrietak kan een grootere absolute winst per product maken.

	Gemechaniseerde industrie.		handwerk. bedrijf.	
grondstoffen	500.-	} I	500.-	} I
energie	30.-		10.-	
loonen	100.-	} O - I	400.-	} O - I
afschrijvingen	150.-		40.-	
winstopslag	220.-		50.-	
Opbrengst	1000.-		1000.-	

Deviezenrendement gemechaniseerde industrie.

$$\text{is } \frac{O}{E} - I = \frac{1000}{30} - 530 = + 16.$$

Deviezenrendement. handwerkbedrijf.

$$\text{is } \frac{O}{E} - I = \frac{1000}{10} - 510 = 49.$$

Op grond van deze berekening wordt het handwerkbedrijf vol-bezet en de gemechaniseerde industrie draait op halve toeren. Bij den export van een product voeren wij bij het handwerk vier maal zooveel schaarsche arbeid uit, als bij den export van een gemechaniseerd product. De arbeidsschaarschte wordt dus gehandhaafd.

Bij den export van één gemechaniseerd product maken wij viermaal zooveel winst als bij den export van een handwerk product. De vraag, die men naar aanleiding van dit voorbeeld geneigd is te stellen luidt;

Waar komt het in den internationalen handel op aan om per product een zoo groot mogelijke winst te maken of per product zooveel mogelijk binnenlandsche waar (hier bijvoorbeeld arbeidskracht) uit te voeren?

Het antwoord is, dat in beginsel de winst beslissend is! Immers deze winst beteekent dat per gelijke opbrengst minder Nederlandsch product naar het buitenland gaat. Deze winst van den producent beteekent ook dat van hem geen sterke tendens tot het drukken van zijn kostenfactoren zal uitgaan.

Het begrip deviezenrendement houdt heelemaal geen rekening met het al of niet behalen van winst. Zelfs wanneer het handwerkbedrijf een kostprijs had, die gelijk is aan den opbrengstprijs is het deviezenrendement daarvan grooter en kon dit daaraan rechten ontleenen, om op volle capaciteit te werken!

Niettemin, het komt ook in den internationalen handel niet aan op den grootst mogelijken winst per artikel. Evenzoo als men in de private onderneming streeft naar den grootst mogelijken winst over een bepaalde periode, mag dit ook in den internationalen handel gesteld worden als een juiste doelstelling. Nu wordt die maximale winst over een bepaalde periode begrensd door de hoeveelheden producten die men in die periode kan maken. Aannemende, en dat heeft het planbureau i.o. in principe ook gedaan, dat de totale productie beperkt wordt door de hoeveelheid energie die beschikbaar is, kan men dus zeggen, dat wanneer de winst per eenheid energie maximaal is, ook per periode de maximale winst wordt bereikt.

Per eenheid energie die voor de gemechaniseerde industrie wordt beschikbaar gesteld heeft men een winst van $220 = f.7,33$ en

voor het handwerkbedrijf van ons voorbeeld een winst van $50 = f.5.-$.

10

Met andere woorden, onder de veronderstelling, dat sterk gemechaniseerde bedrijven een grooteren winst per eenheid energie in het buitenland maken, dan de handwerkbedrijven, leidt de hanteering van het begrip deviezenrendement tot een nationale uitverkoop.

De vraag hoe men kan constateeren, dat de energie en niet bijvoorbeeld de arbeid of iets in het minimum is, laat ik onbeantwoord.

Anders

par. 5. De speciale gebieden waar de energie schaarsch wordt geacht. Pag. 45 van het Plan noemt deze gebieden die wij aangeduid hebben met het Romeinsche cijfer II.

Algemeen bekend is, dat de consumptie-huishoudingen in het algemeen te weinig brandstof hebben. De weinige gevallen dat de toewijzing grooter is dan het verbruik van gedistribueerde brandstof spelen een quantitatief verwaarloosbare rol.

Wat de behoefte van sterk energie-intensieve productietakken, zoo als de electro-chemische nijverheid (b.v. de carbidfabricage) en de metallurgische industrie voorloopig, zeer zeker nog niet geheel bevredigd kan worden, ligt aan de vooronderstelling van het begrip deviezenrendement.

Men wil juist bij deze industrietakken de kolen schaarsch maken, omdat het deviezenrendement dat uitwijst.

Als derde schaarschte symptoom wordt aangewezen de algemeene kolenschaarschte in West-Europa en in de Scandinavische landen. Hoewel het meer in de volgende par. zou passen, geeft het onderwerp reeds hier aanleiding om een korte opmerking te maken over de practische politiek ten aanzien van den verkoop van de energie naar het buitenland.

Er zijn namelijk ten aanzien van deze politiek twee standpunten mogelijk:

a. Wij laten de kolenintensieve productietakken in Nederland op volle toeren draaien, op grond van de eerste overweging, dat zolang het buitenland geen kolen heeft, dit ook niet in staat is de kolenintensieve producten te fabriceren. De kolenintensieve producten die Nederland vervaardigt hebben een kans om "fancy-prijzen" in het buitenland te maken, hetgeen onze deviezenpositie niet ten nadeele zal strekken.

Bij deze meer concrete overweging sluit aan de algemeen commercieële overweging, dat wanneer de kolen in het buitenland schaarsch zijn, men niet sneller dan de concurrentie dringt, deze schaarschte moet opheffen. Gecontinueerde schaarschte in het buitenland beteekent gecontinueerde hooge opbrengst.

b. Hiertegenover staat een belangrijke overweging, dat het schaarsch houden van kolen in het buitenland, tengevolge kan hebben dat daar een kolenafzet-markt verloren gaat.

Het grootste gevaar is blijkbaar de stookolie.

Wanneer het buitenland evenwel redeneert als het planbureau i.o. dan is dit gevaar niet zoo erg groot. Immers voor stookoliegebruik zijn stookolie-installaties noodig en deze stookolie-installaties zullen slechts ten koste van veel energie gemaakt kunnen worden. Zou het buitenland nu gaan redeneren als het planbureau i.o. en eerst brandstof beschikbaar stellen voor huisbrand, vervolgens voor de niet-energieintensieve productietakken, dan zou het wel eens zeer lang kunnen duren voor die stookolie-installaties er zijn. Het is evenwel niet onmogelijk te achten, dat het buitenland een consequente politiek gaat voeren tegenover de kolen-schaarschte en doelbewust overschakeling op stookolie-installaties stimuleert. Maar indien dat zoo zou zijn, dan gaat de markt toch verloren en zolang het buitenland er niet mee dreigt kan men veilig een zekere schaarschte aldaar continueeren.

Als vierde oorzaak van schaarschte der energie, wordt aangewezen de toenemende grondstoffen-aanvoer die een toeneming der industrieële bezetting mogelijk zal maken en dus de energiebehoefte zal doen toenemen.

par. 6.

practische politiek met behulp van het deviezenrendement.

In par. 2 werd met III de praktische politiek aangeduid, die het planbureau i.o. wil volgen.

1e. Vooreerst wil men consequent het criterium van het deviezenrendement blijven toepassen.

Men dient zich dan evenwel bewust te zijn van het gevaar van ongemotiveerde binnenlandsche consumptiestimulering en het tweede gevaar van het houden van een nationale uitverkoop.

In dit verband verdient de vraag vermelding of het niet meer aanbevelingswaardig zou zijn om die productie, die voor export werkt, waarbij de winst per eenheid energie het grootst is (dus niet de toegevoegde waarde per eenheid energie) van kolentoewijzingen te voorzien. De groote moeilijkheid is evenwel om vast te stellen hoe groot of de winst per eenheid energie is. Zouden de producenten met een voorcalculatie van den winst per order naar de energiedistribueerende instanties dienen te gaan en deze een berekening moeten maken van den winst per eenheid brandstof? Erg betrouwbaar en efficiënt lijkt de oplossing niet. Een methode om de distributie-instanties te voorzien met indexcijfers van de buitenlandsche eindproductprijzen, waarbij ze brandstof kunnen toewijzen aan die fabrikanten, die de hoogste exportprijs-index hebben, is nog onbetrouwbaarder, doordat de index der kosten moeilijk is vast te stellen. Een methode om de energie voor consumptiedoelinden evenals thans in gerantsoeneerde quantiteiten en tegen lage prijzen beschikbaar te stellen, terwijl de industrie de brandstof

kan verkrijgen tegen buitenlandschen marktprijs, vermindert de mogelijkheid van gestimuleerde binnenlandsche consumptie, kan een opbrengst aan de schatkist geven, doordat deze het verschil in bestaandenprijs en buitenlandschen prijs tot zich trekt, maar zal rantsoeneering van energie voor industriele doeleinden niet opheffen. Men blijft dus voor het principieele probleem staan, welk gedeelte van de energie moet voor exportproducten, welk gedeelte voor binnenlandsche geconsumeerde producten beschikbaar blijven en hoe bepalen wij technisch de keus van de producten aan de hand van het maximum-winst principe.

2e. Aan de productie-, in- en uitvoerplannen 1947 wil men het criterium van het deviezenrendement ten grondslag leggen. Zooals reeds werd opgemerkt geeft het begrip deviezenrendement in het geheel geen uitspraak over de vraag of er al of niet uitgevoerd zal worden.

3e. Als derde maatregel van practische politiek, wenscht men de omschakeling van steenkolen op stookolie van overheidswege voorloopig te willen stimuleeren.

De draagwijdte van het advies hangt af van de verbouwingskosten van steenkool-installaties tot stookolie-installaties en van deviezenkosten van de stookolie die immers door import wordt verkregen. Juist thans zijn de kosten in het algemeen zeer hoog. Onder een beleid op grond van het deviezenrendement, zullen speciaal de electro-chemische en de metallurgische industrie de prikkel gevoelen om op stookolie om te schakelen, maar dit zijn ook zeer belangrijke afnemers van de Nederlandsche kolenindustrie.

Conclusie:

1. Als instrument voor practische economische politiek heeft het begrip deviezenrendement gevaren, doordat het tot een onjuiste export-stimuleering kan leiden. Inplaats van de "toegevoegde waarde" per product dient de winst per product maatstaf te vormen voor de keuze der exportproducten.

2. De productie van vele artikelen wordt bepaald door dat kostenelement dat de bottle neck van de productie vormt of dat in het minimum is.

Het planbureau i.o. heeft niet aangetoond waarom wel de energie en niet den arbeid of de machinecapaciteit in het minimum is.

3. Indien men aan kan toonen, dat een bepaalde kostenelement in het minimum is, dan dienen die exportproducten daarmede te worden vervaardigd die per eenheid kostenelement de grootste winst, en niet die producten die per eenheid kostenelement de grootste toegevoegde waarde (of het grootste deviezenrendement) hebben.

4. Het begrip deviezenrendement geeft geen waarborgen dat er geëxporteerd wordt, en heeft het zeer reële gevaar, dat het een ongewenschte groote binnenlandsche consumptie stimuleert. Het wil een sfeer scheppen voor voordeligen export maar slaagt hierin niet doordat het een sfeer schept voor goedkope binnenlandsche consumptie.

5. Slechts door een systeem van distributie van schaarsche grondstoffen, waarbij de grondstoftoewijzing op de een of andere wijze gekoppeld wordt aan een over te leggen exportorder kan men het vorige bezwaar ondervangen. Men heeft dan evenwel de principieele moeilijkheid van beoordeeling van de exportopdrachten op hun winstgevendheid.

6. Het gevaar van geflatteerde binnenlandsche consumptie is eenigermate te ondervangen door de energie voor industriele doeleinden op wereldmarktprijs-niveau te brengen.

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT.

's-Gravenhage, 30 December 1946.

s-Gravenhage, 17 Februari 1947.

Notitie naar aanleiding van de nota d.d. 30 December 1946, nr. 28, van het Larinow Economisch Instituut over het deviezenrendement in het Centraal Economisch Plan-1947.

Het deviezenrendement, zooals dit in het Centraal Economisch Plan-1947 en in de nota over "De energieverdeeling" van het Centraal Planbureau i.o. wordt ontwikkeld, wordt door het I.E.I. getoetst aan de doelstelling, zooals deze in de nota van dit instituut op pagina 1 wordt geformuleerd.

Volgens deze formulering zou dit doel gelogen zijn in het vinden van een richtsnoer voor de productie van exportgoederen en voor de import-vervangende productie. In het verdere betoog wordt nog een andere doelstelling gehanteerd, nl. bepaling van de meest gewenschte richting van den export zelf.

Deze doelstelling correspondeert niet met die, welke als basis heeft gediend voor de ontwikkeling van het begrip deviezenrendement in de nota's van het C.P.B. i.o. Dit doel laat zich eenvoudig formuleren als het vinden van een richtsnoer voor de aanwending van de schaarsche productiefactoren zodanig, dat in totaal het maximale nut verkregen wordt. Het begrip is ontwikkeld op grond van den volgende gedachtengang:

- a. het gestelde doel komt overeen met de concentratie van de schaarsche productiefactoren op die productietaken, die het hoogste rendement afwerpen;
- b. voor deze rendementsbepalingen zijn echter de binnenlandsche prijzen niet bruikbaar, aangezien deze gemanipuleerde prijzen geen juiste maatstaf vormen, noch voor de waarde der opgeofforde productiemiddelen, noch voor het nut der door middel van de productie verkregen goederen;
- c. voor dezen maatstaf vormt de waardeering in internationaal prijspeil een, hoewel ook nog niet volkomen zuivere aanduiding, toch in ieder geval betere benadering dan de binnenlandsche prijzen, aangezien deze internationale prijzen in mindere mate gemanipuleerd worden;
- d. het rendement dient gemeten te worden op de basis van die algemeene productiefactoren, door de schaarschte/op het gegeven tijdstip de onvang der productie in het algemeen wordt bepaald; aan de overige productiefactoren, die dus in verhouding tot de gegeven productiefactoren niet schaarsch zijn, mag bij deze rendementsbepaling geen of practisch geen waarde worden toegerekend.

waarvan

Uit het voorgaande volgt:

- 1e. dat de bepaling van het rendement in buitenlandsche prijzen geenszins de bedoeling heeft de hanteering van het begrip deviezenrendement te beperken tot den sector der internationaal uitwisselbare goederen. De bedoeling is, integendeel, dit begrip als richtsnoer te stellen voor de geheele productie, dus ook voor de niet internationaal uitwisselbare goederen. Dit volgt reeds uit de in de nota van het L.E.I. op pagina 2 aangehaalde passages uit de nota's van het C.P.B. i.o. Toegegeven zij, dat het woord "deviezenrendement" dit misverstand wellicht in de hand gewerkt heeft.
Juister ware wellicht het begrip omschrijven als rendement, uitgedrukt in buitenlandsche prijzen;
- 2e. dat het niet de bedoeling is dit begrip uitsluitend te hanteeren voor het geval, dat de energie de algemeene productiefactor is, waardoor de omvang der productie bepaald wordt. In de nota over de energieverdeeling is weliswaar de uitwerking op dit geval geconcentreerd; dit is echter alleen geschied, omdat op dat tijdstip de energie inderdaad onder de algemeene productiefactoren de bepalende factor was.
In deze nota is er echter reeds op gewezen (zie punt 49), dat verwacht kan worden, dat in den loop van het jaar 1947 de ongeschoolde arbeid waarschijnlijk in de plaats zal treden van de energie als schaarsche factor.

In het bevenstaande is getracht enkele misvattingen ten aanzien van de uitgangspunten bij de ontwikkeling van het deviezenrendement, uitgedrukt in buitenlandsche prijzen, recht te zetten.

In haar nota ontwikkelt het L.E.I. verder een aantal bezwaren, welke in hoofdzaak zijn terug te voeren tot deze misvattingen ten aanzien van het uitgangspunt. Op enkele dezer bezwaren zij hier nog ingegaan.

- 1e. Aangezien wordt, dat hanteering van het deviezenrendement niet automatisch zal leiden tot versterking van den uitvoer, noch ook tot het richten van den uitvoer op die goederen, die de grootste deviezenwinst opleveren. Dit doel kan volgens de nota alleen bereikt worden door organisatorische maatregelen, b.v. in dien zin, dat bij toewijzing van grondstoffen waarborgen verlangd worden, dat deze grondstoffen dienstbaar gemaakt zullen worden aan productie ten behoeve van den export.

Deze conclusie kan ten volle worden onderschreven.

Zooals uit het voorgaande volgt, is het doel, dat bij hanteering van het begrip rendement, uitgedrukt in buitenlandsche prijzen, wordt gesteld, uitsluitend het richten van de productie en niet het richten van den uitvoer. Het bepalen van de uitvoerquote van elk goed afzonderlijk is een geheel ander vraagstuk; zoo ook het treffen van maatregelen, dat deze uitvoerquote ook inderdaad gerealiseerd wordt.

In de 1e Nota over het C.E.P.-1947 is er aan het slot van par. IX 9 onder 6^e reeds de aandacht op gevestigd, dat deze maatregelen van organisatorischen aard dienen te zijn, in den geest, zooals hierboven is aangegeven.

2e. In de nota van het L.E.I. wordt aangetoond, dat, indien men de energie als schaarschen factor beschouwt, het volgens het criterium van het deviezenrendement voordeelig zou zijn de arbeidsintensieve bedrijven in de eerste plaats op volledige capaciteit te laten werken; dat daarentegen, indien de arbeid de schaarsche factor is, een volledige bezetting van de kapitaalintensieve bedrijven de voorkeur zou verdienen. Deze conclusie wordt speciaal wat het eerste punt betreft onaannemelijk geacht, terwijl voorts wordt gesteld, dat, waar deze conclusies tot een diametraal tegenovergestelde uitkomst leiden, het criterium geen houvast geeft voor de te volgen gedragslijn op een bepaald moment. Men dient hier zuiver te onderscheiden tusschen het uitgangspunt en de conclusies. Het begrip rendement, uitgedrukt in buitenlandsche prijzen, pretendeert geenszins een uitspraak te doen inzake de vraag of op een gegeven oogenblik de energie dan wel de arbeid den schaarschen factor vormt. Het onderzoek naar de beantwoording van deze vraag dient op geheel andere wijze te worden verricht. Het ontwikkelde begrip heeft uitsluitend ten doel om, indien ten aanzien van den schaarschen factor zekerheid bestaat, een richtsnoer te vinden voor de alsdan te volgen gedragslijn. Dat deze gedragslijn geheel anders zou zijn naarmate de energie dan wel de arbeid den schaarschen factor vormt, is volkomen aannemelijk; dit is juist een bewijs voor de waarde van het criterium.

Ook is het geenszins onaannemelijk, dat, zoolang de energie den schaarschen factor vormt en dus arbeid in relatief overvloedige mate ter beschikking staat, de schaarsche ter beschikking staande energie het hoogste rendement zal afwerpen bij gebruik in arbeidsintensieve productietakken.

3e. In de nota van het L.E.I. wordt gesteld, dat niet het deviezenrendement maar de winst maatstaf dient te vormen voor het bepalen van de gewenschte richting van den export. Deze tegenstelling bestaat echter in feite niet. Bij een juiste bepaling van de winst dient deze immers, zooals uit het voorgaande volgt, gemeten te worden in buitenlandsche prijzen, waarbij de prijs van niet-schaarsche factoren ongeveer gelijk aan nul mag worden gesteld. Dit geldt voor alle goederen en zeer zeker voor exportproducten.

4e. In de nota van het L.E.I. wordt er op gewezen, dat het aanbeveling zal verdienen te profiteeren van de fancyprijzen, welke voor sommige artikelen op de buitenlandsche markt bedongen kunnen worden. Dit is volkomen juist. Deze fancyprijzen zullen dan ook vanzelf hun weerspiegeling vinden in een hoog rendement, uitgedrukt in buitenlandsche prijzen, voor de betreffende goederen.

- 5e. In de nota van het L.E.I. wordt de vraag gesteld of het de bedoeling is het criterium van het deviezenrendement aan te leggen voor geheele bedrijfstakken, dan wel voor afzonderlijke bedrijven binnen een bedrijfstak.

Het criterium kan worden aangelegd voor elke eenheid, die ten aanzien van de rendementsbepaling voldoende homogeen is. Blijkt dit het geval te zijn voor een geheel bedrijfstak, dan kan deze bedrijfstak dus in zijn geheel beoordeeld worden; zoo niet, dan zal het criterium moeten worden aangelegd voor elk bedrijf afzonderlijk.

Tenslotte zij er op gewezen, dat de ontwikkeling van het deviezenrendement, uitgedrukt in buitenlandsche prijzen, geenszins de pretentie heeft het uitsluitende richtsnoer te vormen voor de regeling der productie. Integendeel, erkend wordt, dat deze productie in hoofdzaak bepaald zal worden door andere factoren, zooals de productiecapaciteit, de voorziening met geschoolde arbeiders, de grondstoffenpositie en, voor wat de internationaal uitwisselbare goederen betreft, de mogelijkheid van vervangenden import dan wel de afzetmogelijkheden op de buitenlandsche markt, terwijl het ook gewenscht zal zijn aan handelspolitieke factoren veelal prioriteit te verleen. Slechts voorzover deze bepalende factoren nog vrijheid overlaten, kan het criterium van het rendement, uitgedrukt in buitenlandsche prijzen, een waardevol hulpmiddel zijn voor het realiseren van een maximaal nut.